Les Tres Valls Montblanc, 10 oct. 03

Avui escau de parlar de tres valls. La importància de les valls en el desenvolupament i millora de la societat dels humans damunt la terra és decisiva : les valls indicaven recollida i abundor d'aigües, cursos de rius, fonts que es despenjaven dels alts, terra fèrtil i assentaments humans . Pràcticament, doncs, el comú denominador de la civilització.

Ben cert és que als punts més alts de les muntanyes també hi ha hagut població ;però fins i tot allí, a l'hora de fer-hi un assentament humà, se cercaven les valls, indubtablement, en aquelles altures, més xiques i reduïdes, de vegades simples cintes a banda i banda dels rierols : un exemple clàssic el tenim a la Vall Fosca, amb el Flamicell, Pallars amunt o, si volíeu, a la dela Valira alta.

Però, si es produeix un cert eixampament i a banda i banda del riu s'estenen prades, terres de blat, bosc baix o vinya, la vall és un formiguer de vida i un imant per als nous habitants, comptant, a més a més, que des de tots els punts més apartats del territori d'influència la tendència a anar cap als centres importants de la vall és constant i bàsicament comprensible. Doncs bé, diguem que a aquesta atracció d'habitants i creació de nuclis urbans van contribuir-hi i molt, els monjos i les monges, la bona gent del Cister.

La vall del Francolí, en aquesta part inicial, és un perfecte exemple del que dic: no ens hem de fixar pas tan sols en les poblacions més veïnes al riu que la creua per migjorn , sinó en les altres, també : i si bé aviat s'hi van formar nuclis importants i conformadors del primer impuls de vida política, tal vegada un punt de referència per a totes elles seria Poblet: i tothom estarà d'acord que, innegablement, en èpoques històriques el pes del monestir fou decisiu. I la Història s'arrossega fins als nostres dies en què tants de poders antics no tenen traducció pràctica i factual, però com a símbol perviuen. He parlat de la vall del Francolí pensant en la Conca tota.

El viatger que es troba, poc o molt distret i certament desinformat, amb un dels rètols de promoció de la Ruta del Cister, pensa ,concernent aquesta ruta, únicament en els monestirs de l'Orde que li són oferts. Hem parlat amb persones que han fet la ruta i

tan sols recorden els monestirs. De vegades, tot s'ha de dir, també aquell establiment on van menjar bé. Ens hauríem de deturar a rumiar una mica en aquesta exclusivitat o limitació: només els monestirs?. Si cada monestir està situat en una vall, i ja sabem que els límits útils de les valls són magmàtics i imprecisos, en tot cas –i torno a repetir el que he dit abans- , no exclusivament la cinta vora el curs d'aigua -, serà fàcilment deduïble que , centres monàstics a banda, d'altres elements del paisatge natural o humà deu haver-hi amb un interès propi .

Si diem això és per portar a l'auditori una concepció diferent dels atractius que es posen en joc ,amb possibilitats múltiples i encara no del tot aprofitades.

Per exemple : entorn dels monestirs , que certament motiven el viatge i la visita central, uns quants altres centres, gens allunyats del cenobi, poden resultar de visita fruitosa. Una línia Poblet, l'Espluga, Montblanc, és ja un centre d'interès didàctic diversificat i al mateix temps constitutiu d'una unitat. Perquè en dir Poblet ,podem voler al.ludir igualment La Pena i les Masies, en dir l'Espluga direm Cova i Museus del Celler, i de la Vida Rural, i església vella. I en dir Montblanc no ens limitarem a les muralles, tan espectaculars, sinó també al Museu –un dels més ben ordenats que conec en el seu gènere-, a Santa Magdalena i a les tres joies de temples de la vila . Afegim-hi els vells molins camí de Prenafeta i el Pont Vell...i per als qui tinguin temps, una ascensió a Rojals, per posar un objectiu, diguem, d'altura.

Això era un exemple . No hem de creure que sigui prou satisfactori, tot i ser de gran interès cultural, la visita dels tres centres cistercesos, més o menys apressadament . No sé si fóra factible repartir l'anada als monestirs de la ruta en viatges separats , que justifiquessin una més detinguda atenció als elements propis del monument i als de la rodalia . Us posaré per exemple Vallbona.: el poble és tan petit i tan poc dens , estès en tres ravals, que ell mateix fa l'efecte que us encamina , com a única meta, vers el monestir que li dóna nom, i que en fou origen. Fora del monestir, doncs, l'estretor mateixa de la vall, no pot oferir-nos perspectives , en aquest indret.

A llevant de la serra del Tallat, sobre els Comalats, s'origina el riuet de Maldanell. Com tants d'altres d'aquella regirada geografia, té trossos del trajecte on a penes s'endevina que porta aigua: en tot cas va per dessota terra. Aquest Maldanell, sovint anomenat només Fondo ,no pas Torrent ni Barranc, és el que passa per Vallbona. I és a redòs seu i de diverses fonts veïnes, que va repoblar-se l'indret i s'hi bastí el monestir de monges. De passada direm que la llegenda i la història de Ramon de Vallbona, i tot l'anecdotari dels dies inicials del convent és prou interessant perquè

alguna escenificació se'n fes, creant, per exemple, una Festa determinada amb aquests temes.

El Maldanell cau al riu Corb poc després de Maldà . De fet Maldà i Maldanell poble del qual no queda rastre, formaven la coneguda Baronia de Maldà, el més famós membre de la qual fou el senyor Rafael d'Amat i de Cortada, autor d'aquell famós dietari, i noble característic del segle XVIII .

El riu Corb, que acabo d'esmentar, és, per altra banda, tot ell una mena de subcomarca, rodalia amb entitat sòlida i punts interessants de debò en el seu recorregut : com que forma angle amb el Maldanell ,hom pot completar la visita a Vallbona , si és que ha deixat un regust de plat únic, per saborós que sigui, i ho és molt, amb el recorregut, tombant a llevant, aigües amunt de la Vall alta del riu Corb, que conté, a banda Maldà , dos centres d'interès innegable : Guimerà i Vallfogona: Guimerà pel seu tipisme i la possibilitat d'una visita sorprenent, per dins i pels seus voltants, Vallsanta, La Bovera; Vallfogona pel record de la singular figura poètica que la féu famosa i pel Balneari i d'altres instal.lacions. Més noms , tan rítmics com Sant Martí de Maldà, tan eufònics com Nalec , Llorac, Rauric, o contundents: Rocallaura, Rocafort, singularitzen altres pobles i viles de la Vall.

L'únic monestir de Monges de la Ruta del Cister és Vallbona – el de Vallsanta, prop de Guimerà es va abandonar al segle XVI- Abans d'aquest encara hi havia hagut monges a la Bovera , que per cert és una de les mirandes més exquisides damunt els plans d'Urgell.

Qui vulgui arrodonir el viatge per la Vall del Corb, després del seu naixement a Raurich ja és a les portes de Santa Coloma de Queralt, harmònica vila medieval , on es conserva el castell –palau dels comtes del mateix nom, un dels quals perdé la vida a la revolta del Corpus de Sang, essent virrei de Catalunya. Història a cada pam, llegendes a raig, saboria de terra, poemes de pedra de pedres que parlen. Tot això i molt més, ho podrem palpar a partir d'un monestir avui d'humils monges que treballen i resen ,com demanen les regles monàstiques ,i que en origen eren anomenades no pas germana , sinó Dama, i l'Abadessa Missenyora.

La Vall del Riu Corb, doncs, és un complement arrodonidor del viatge a Vallbona.

Dels tres monestirs del Cister, Vallbona és el que pertany a una vall més tancada, estreta, encaixonada a partir de Rocallaura i que només s'eixampla més

generosament després de Vallbona , depassat el petit poble de Llorenç i fins a Maldà, que és l'entrada a l'Urgell Pla, vers Belianes i Bellpuig.

La teoria del'orde del Cister era de bastir els monestirs en valls fèrtils i de molta terra útil; encara que no tan significatiu com altres és el cas de Vallbona ; no tan significatiu perquè, com hem dit, té poca terra, atasconats com estan el monestir i el poble en un terreny aturonat amb altures que voregen els 650 metres .

Clàsics, en canvi, en la concepció cistercesa, són els termes estructurals dels monestirs de Poblet i de Santes Creus, oberts a unes valls molt extenses: quant al primer, des del Bosc de Poblet i el Tossal de la Creu, davalla la muntanya molt ràpidament de sud a nord i esdevé una falda suau on s'assenta el monestir, de cara a la Conca en un dels punts més amples, amb influència directa en temps històrics sobre força quilòmetres quadrats de terra oberta, vull dir terra i gent, deixant ara de banda els boscos i ombradius. Aquí l'aigua hi ha estat abundosa sempre , i més en temps antics. Hem de tenir present que quan els monjos van establir-s'hi van intensificar-se l'artigat de boscos i l'obertura de terra de conreu , però, això a banda, el fet de l'aleshores espessa capa boscosa i la freqüència major de pluges originava que els cabals fluvials (riu de Milans, Riu Sec, Francolí, barranc del Corregó, dels Torrents,i d'altres) portessin molta més aigua que no avui i garantissin una bona ufana als conreus d'horta i ferreginals . Els monjos del Cister arreu d'Europa, saberen instal.lar-se en indrets de fertilitat i ben comunicats , comunicacions necessàries ,per començar, per arribar a tots els seus dominis propers: en el nostre cas granges de Milmanda, Riudabella, Tillar ,la Pena i Castellfollit, com a més immediates. Les possessions a comarques llunyanes solien ser urbanes.Les muralles que bastien , de vegades en dos cinturons, entorn del cenobi els protegien suficientment del bandidatge i la condició de lloc sagrat aturava la fúria dels nobles cobejosos o hostils.

Santes Creus és un altre exemple paradigmàtic de monestir obert, encarat a migjorn, en una vall de fort, després suavíssim descens , just al punt on els regirats turons del nord, pel Pont d'Armentera ,permeten que les vores del Gaià s'eixamplin, -perquè tornem a ser en una conca, en una vall -, i les altures es domestiquin i abandonin els 700 metres , o 800 fins a baixar als 400 o 300. Aquest domini del terreny pla es

reflecteix en la toponímia: Les Planes, el Pla, Plana dels Frares...També aqué els barrancs i torrents, - de les Bruixes, del Gargantí – ens fan endevinar que el modest Gaià devia portar aigua abundosa a l'Edat Mitjana. És a partir del segle XIX que els rius perden aigua, que els vessants es desarboren, que plou amb menys freqüència. El Rector de Vallfgona conta que baixava al riu Corb a pescar. Un servidor encara n'havia tret barbs i alguna tenca, fa seixanta-cinc anys.

Les visites als monestirs estan avui ben programades, amb guies i, en el cas de Santes Creus, que és l'únic cenobi despoblat de monjos, amb un espectacular muntatge de llum i so, elements corporis , i projeccions, que evoquen l'atmosfera medieval requerida. És aquí on ,en certa manera, es mostra un dels camins de presentar les belleses dels indrets, en concordança amb el valor de la imatge i l'eficàcia reconeguda avui al missatge comunicatiu.

Estem en una època que les coses, els fenomens, les persones, les produccions, no tenen eficàcia si no són ben divulgades : i ben divulgades vol dir presentades no únicament en la seva valor individual, sinó dins un context on altres elements els fan costat. En el nostre cas és imperatiu fer un esforç intel.ligent i generós perquè qui faci la Ruta del Cister no quedi limitat a la visita dels monestirs, ni que aquesta sigui altament enriquidora, sinó que aconsegueixi la percepció d'una atmosfera, que, tenint un comú denominador i un fons espiritual també compartit, presenta per a cada vall – avui parlem de valls – trets distintius . La medievalitat ha d'aparellar-se amb uns escollits punts de mira del paisatge etern i actual– apuntem, per al cas de Vallbona ,una futura visita al Tallat, i a Verdú; per a Poblet La Pena o Castellfollit , o Les cadolles de Vilanova de Prades; per a Santes Creus el Columbari de Vila-rodona., els masos dels Plans, o les altures de l'Albà. O, per als amants de les carreteres emboscades, riu Gaià amunt, fins a Pontils i, si volien enllaçar amb la vall del Corb, poden arribar fins a Santa Coloma. Són simples exemples als quals, en termes més urbans, poden afegir-se l'estol de cellers modernistes que jalonen Conca i Alt Camp, i d'altres mostres d'edificacions selectes. I ara i adés uns apunts d'història social, de llegendes –n'hi ha entorn de Vallbona, de Poblet i, molt ben recollides per Eufermià Fort les referides a Santes Creus . I no podem detallar els establiments de restauració per no entrar en publicitat, però no oblidem que el visitant turístic de terres d'interior té dos objectius : el cultural i el gastronòmic.

Cal, finalment, que al treball dels promotors de la Ruta per fer-la més abellidora, i a l'interès acrescut dels visitants, s'afegeixi una postura constructiva dels

habitants dels indrets visitats o de pas, una col.laboració des de la consciència de pertinença a la terra i de comprensió i valoració de tot allò que conté de bellesa natural i d'allò altre que el pes de segles de cultura, d'espiritualitat i de l'esforç de generacions antecessores hi ha afegit. Quants habitants de les nostres viles són capaços d'explicar al visitant l'origen del nom dels carrers de la seva població, sobretot si són personatges històrics ? És a dir, la memòria del passat ha d'ésser també testimoni per al futur ,tant com el que salvem i conservem del paisatge garanteix i dóna forma al nostre present.

Josep Vallverdú